

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

การศึกษาที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ ทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทั้งในด้านตัวบุคคล สังคม เศรษฐกิจ การเมือง และสิ่งแวดล้อม ปัจจุบันสังคมไทยต้องการประชากรที่มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพในการพัฒนาประเทศ ดังจะเห็นได้จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่เก้า พ.ศ. 2545 – 2549 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2544: ข) ที่ได้สานต่อแนวคิดของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่แปด พ.ศ. 2540 - 2544 โดยยึดคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา อีกทั้งยังสอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาของชาติ (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2548) ที่มุ่งเน้นให้จัดการศึกษาเพื่อสร้างคุณภาพชีวิตและสังคมบูรณาการอย่างสมดุลโดยเน้นการศึกษาตลอดชีวิต จากแนวนโยบายดังที่กล่าวมานี้จึงได้ก่อให้เกิดการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้กับทุกคน เพื่อเปิดโอกาสให้คนในชาติ คิดเป็น ทำเป็น ใช้เหตุผลในการแก้ปัญหา มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รู้เท่าทันโลก ตื่นตัวกับการเปลี่ยนแปลงของผลงานที่แปลกใหม่ รวมทั้งสามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต ดังนั้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีความคิดสร้างสรรค์ กล้าคิด กล้าทำ จึงเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศ

จากผลการศึกษาวิจัยพัฒนาการทางสมองพบว่า พัฒนาการเด็กในช่วงอายุแรกเกิดจนถึง 6 ปีแรกของชีวิตเป็นไปอย่างรวดเร็วมาก (นัยพินิจ, 2543: 7) โดยในช่วงนี้สมองมีการพัฒนาถึงร้อยละ 80 ของสมองผู้ใหญ่ และเป็นระยะที่เซลล์สมองเจริญสูงสุด (นิรนาม, ม.ป.ป.) ซึ่งจากการศึกษาวิจัยพบว่าความคิดสร้างสรรค์ และจินตนาการของเด็กปฐมวัยจะพัฒนาถึงขีดสูงสุดในช่วงอายุ 4 ปี ถึง 4 ปี 6 เดือน และจะลดลงอย่างฉับพลันเมื่อเด็กอายุ 5 ปี กล่าวคือ เมื่อเด็กเริ่มเข้าเรียนระดับชั้นอนุบาลจะต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพ บรรยากาศ และวิธีการสอนของโรงเรียน หากเด็กได้รับการจัดประสบการณ์หรือกิจกรรมที่เหมาะสมอย่างต่อเนื่องเป็นลำดับก็ถือว่า เป็นการวางรากฐานที่มั่นคงสำหรับการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็กในวัยต่อมา (ประเทิน, 2539: 28; กษมณ, 2543: 6) ในทำนองเดียวกันความคิดสร้างสรรค์สามารถพัฒนาได้ด้วยการส่งเสริม การฝึกฝน และการปฏิบัติที่ถูกต้อง (Torrance, 1965 อ้างถึงใน อารี, 2545: 2) หากเด็กในวัยแรกเกิด

ถึง 6 ปี ได้รับการส่งเสริมทางความคิดสร้างสรรค์ที่ไม่เพียงพอ จะทำให้เรียนรู้ได้ไม่ดีเท่าที่ควร ถึงแม้ว่าจะได้รับการส่งเสริมในวัยต่อมา (นัฐนันท์, 2540: 60)

การส่งเสริมเด็กให้มีความคิดสร้างสรรค์ควรจัดกิจกรรมที่มีความหลากหลายเพื่อเปิดโอกาสให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติและแก้ปัญหาด้วยตนเอง ดังจะเห็นได้จากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542: 14) มาตรา 24 (2) ได้กล่าวถึงการจัดการศึกษาว่า ควรจัดให้เด็กได้ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ การประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ปัญหา และ (3) ที่มุ่งเน้นการจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546) กล่าวโดยสรุปว่า การจัดการศึกษาควรจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เด็กเกิดการเรียนรู้อย่างบูรณาการจากประสบการณ์ตรงผ่านการเล่นที่หลากหลาย มุ่งส่งเสริมพัฒนาการเด็กโดยองค์รวมทั้งการพัฒนาด้านร่างกาย อารมณ์ - จิตใจ สังคม และสติปัญญา ซึ่งในการจัดกิจกรรมจะแบ่งเป็น 6 กิจกรรมตามจุดประสงค์หลักของแต่ละกิจกรรม อันได้แก่ กิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะ กิจกรรมเสริมประสบการณ์ กิจกรรมสร้างสรรค์ กิจกรรมเสรี กิจกรรมกลางแจ้ง และกิจกรรมเกมการศึกษา ในส่วนของกิจกรรมกลางแจ้งมุ่งเน้นพัฒนาการทางด้านกล้ามเนื้อใหญ่ - เล็ก รวมถึงการประสานสัมพันธ์ของร่างกาย นอกจากนี้กิจกรรมกลางแจ้งยังเปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออกอย่างอิสระ โดยยึดเอาความสนใจและความสามารถของเด็กแต่ละคนเป็นหลัก (สมชาย, 2542: 2) และจากงานวิจัยพบว่า การเล่นกิจกรรมกลางแจ้ง เช่น การเล่นเกม การเล่นเครื่องเล่นสนาม และการเล่นพื้นบ้านไทย จะส่งผลให้เด็กเกิดความสามารถในการแก้ปัญหา (รัตน, 2539: บทคัดย่อ; บุปผา, 2542: บทคัดย่อ)

การเล่นถือเป็นกระบวนการหนึ่งที่ทำให้เด็กปฐมวัยเกิดการเรียนรู้ และนำไปสู่ความคิดสร้างสรรค์ Froebel (1780 อ้างถึงใน ھرรยา, 2535: 65) กล่าวว่า การเล่นเป็นพัฒนาการขั้นสูงสุดของเด็กและเป็นพัฒนาการตามธรรมชาติ นอกจากจะทำให้เกิดความสุขสนุกสนานแล้วยังเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตเด็ก ในขณะที่เล่นเด็กได้สำรวจสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ รอบตัว ทำให้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กัน (เยาวพา, 2542ก: 20) Piaget (1951 อ้างถึงใน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2538: 617) ได้เสนอแนะว่า การเล่นเป็นวิธีการสำคัญที่เด็กจะทำความเข้าใจและรวบรวมประสบการณ์ที่ได้รับเข้าไว้ด้วยกันเพื่อเรียนรู้และรับรู้สิ่งแวดล้อม อีกทั้ง

ยังเกิดความสนุกสนานตามความพอใจของตนเป็นหลัก ผลงานที่ได้รับเป็นเพียงเป้าหมายรองเท่านั้น นอกจากนี้ยังรวมการสร้างจินตนาการไว้ด้วย ขณะที่เล่นเด็กจะได้รับการกระตุ้นและเกิดสมาธิพร้อมที่จะแสวงหาและเรียนรู้โลก ในเวลาเดียวกันก็เกิดกิจกรรมหลากหลายตามมาโดยไม่รู้ตัว เช่น การเล่นสมมติ เด็กจะได้พัฒนาทางด้านร่างกาย สังคม ได้แสดงความคิด เรียนรู้ความคิดรวบยอด และสร้างสรรค์โดยครูไม่ต้องมีส่วนร่วม (เยาวยา, 2542ข: 72) ซึ่งเด็กจะเรียนรู้ได้ดีจากการลงมือปฏิบัติจริงโดยผ่านประสบการณ์ตรงที่เป็นรูปธรรม ครูสามารถส่งเสริมได้ด้วยการจัดบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ในการเล่นของเด็กหลาย ๆ รูปแบบ ซึ่งเป็นการช่วยให้เด็กเกิดโอกาสในการพัฒนาทักษะต่าง ๆ ไปพร้อม ๆ กัน (เยาวยา, 2542ก: 20) และในการเล่นนี้สามารถปรับสภาพที่ไม่มีวุฒิภาวะไปสู่การมีวุฒิภาวะ ทำให้เด็กรู้สึว่าตนเองมีค่า มีความสามารถ ก่อให้เกิดการสร้างทัศนคติที่ดีต่อการเรียนรู้ และจากการศึกษาของ Dansky & Silverman (1976 อ้างถึงใน นิติยา, 2539: 93 - 98) พบว่า การเล่นทำให้เด็กเกิดการคิดค้นใหม่ ๆ ซึ่งจะช่วยให้เด็กเป็นคนคิดอย่างนิรนัยหรือคิดอย่างกว้างไกล (Divergent Thinking) ในอนาคต

การจัดประสบการณ์การเล่นเพื่อเปิดโอกาสให้เด็กได้ใช้สื่อและอุปกรณ์ที่หลากหลายนั้น ไม่จำเป็นต้องเป็นสื่อ วัสดุ และอุปกรณ์สำเร็จรูปที่มีขายอยู่ตามห้างสรรพสินค้า ร้านค้าทั่วไป อาจเป็นวัสดุอุปกรณ์ธรรมชาติที่เด็กได้ค้นหา พัฒนา และคิดสร้างสรรค์ด้วยตนเอง (กุลยา, 2545: 46) วัสดุอุปกรณ์ที่มาจากธรรมชาติเป็นสื่อที่สามารถจัดหาได้ง่าย มีจำนวนมากเพียงพอกับความต้องการของเด็ก อีกทั้งมีราคาไม่แพงจึงเหมาะสมที่จะนำมาจัดเพื่อประกอบการเล่นของเด็กปฐมวัย ที่สามารถตอบสนองความอยากรู้อยากเห็น และเปิดโอกาสให้เด็กได้สัมผัสกับของจริง ทำให้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง (วิณา, 2547: 2) ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีของ Dewey (1963 อ้างถึงใน พรณี, 2545: 26 - 27) ที่กล่าวถึงการเรียนรู้ของผู้เรียนเกิดขึ้นโดยผ่านการลงมือปฏิบัติจริง ก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมายและทำให้เกิดการกระตุ้นทางความคิดซึ่งจะส่งผลต่อความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัยได้ นอกจากนี้วัสดุธรรมชาติยังช่วยกระตุ้นให้เด็กได้ริเริ่มค้นหา ซึ่งจะนำไปสู่การค้นพบตนเอง การรับรู้ การตระหนักรู้ในตนเอง การสื่อสาร รวมถึงการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และจากการบรรยายในประเทศไทยของ Almond (จันทร์เพ็ญ, 2539: 37 - 39) ได้กล่าวถึงการเล่นของเล่นที่เป็นธรรมชาติจะทำให้เด็กมีชีวิตชีวา และกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ได้ดีกว่าเด็กที่เล่นของเล่นพลาสติกหรือวัสดุสังเคราะห์อย่างอื่น ของเล่นที่ดีควรมีลักษณะสำเร็จรูปร้อยละ 10 และเด็กเป็นผู้สร้างสรรค์ร้อยละ 90 ซึ่งสอดคล้องกับการจัดการศึกษาตามแนวออลดอร์ฟ (Waldorf) ที่ว่าของเล่นที่มีความสมบูรณ์น้อยแต่มีช่องทางในการเล่นมากจะ

ส่งเสริมให้เด็กใช้จินตนาการได้ดีกว่าของเล่นที่ทำอย่างประณีต และมีรายละเอียดครบหมดทุกอย่าง (จันทร์เพ็ญ, ม.ป.ป.: 47)

ปัญหาที่พบในปัจจุบันเกิดจากการที่ครูผู้สอนมีความรู้ความสามารถไม่เพียงพอในการนำสื่อ วัสดุอุปกรณ์มาใช้ประกอบการจัดประสบการณ์ที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ ทั้งนี้เนื่องมาจากครูผู้สอนไม่ได้จบในศาสตร์ปฐมวัยหรืออนุบาลศึกษา จึงทำให้ขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดประสบการณ์ให้กับเด็ก และจากการศึกษาแผนการจัดประสบการณ์ชั้นอนุบาลปีที่ 1 และชั้นอนุบาลปีที่ 2 ของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ซึ่งครูส่วนใหญ่ยึดเป็นแนวทางในการจัดประสบการณ์ พบว่ามีการจัดกิจกรรมการเล่นกลางแจ้งน้อย บางโรงเรียนมิได้จัดให้เด็กได้เล่นกิจกรรมการเล่นกลางแจ้ง แต่ให้เด็กได้เล่นของเล่นที่จัดอยู่ทั่วไปภายในห้องเรียน ซึ่งของเล่นส่วนใหญ่มักเป็นของเล่นสำเร็จรูปมากกว่าของเล่นที่ประดิษฐ์ขึ้นเองทั้งนี้อาจเนื่องมาจากความสะดวกสบายในการซื้อหาและสามารถควบคุมพฤติกรรมได้ง่าย (บุบผา, 2542: 3) ซึ่งจากปัญหาต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้ล้วนเป็นอุปสรรคต่อการคิดของเด็กปฐมวัย ทำให้การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็กหยุดชะงักลงได้

จากแนวคิดและเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาผลของการเล่นโดยใช้วัสดุธรรมชาติที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัย โดยกระตุ้นให้ครูหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับจัดการศึกษาระดับปฐมวัยเห็นคุณค่าของการเล่นโดยใช้วัสดุธรรมชาติในการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ให้แก่เด็กต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. ศึกษาคะแนนความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์การเล่นโดยใช้วัสดุธรรมชาติ
2. ศึกษาระดับความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์การเล่นโดยใช้วัสดุธรรมชาติ

ขอบเขตของการวิจัย

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ เด็กปฐมวัยชายและหญิง จำนวน 171 คน อายุระหว่าง 5 - 6 ปี ที่กำลังศึกษาอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2548 โรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภช สังกัดสำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร

2. ตัวแปรที่ศึกษา

2.1 ตัวแปรอิสระ ได้แก่

การเล่นโดยใช้วัสดุธรรมชาติ

2.2 ตัวแปรตาม ได้แก่

ความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อให้ได้รูปแบบการจัดประสบการณ์การเล่นโดยใช้วัสดุธรรมชาติที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัย
2. เพื่อเป็นแนวทางให้ครู อาจารย์ ผู้บริหาร และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยได้มีทางเลือกในการนำวิธีการจัดประสบการณ์การเล่นโดยใช้วัสดุธรรมชาติไปประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมเด็กปฐมวัยให้มีพื้นฐานในการคิดสร้างสรรค์ต่อไป

สมมติฐานการวิจัย

1. เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์การเล่นโดยใช้วัสดุธรรมชาติมีคะแนนความคิดสร้างสรรค์หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง
2. เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์การเล่นโดยใช้วัสดุธรรมชาติมีระดับความคิดสร้างสรรค์หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง

นิยามศัพท์

เด็กปฐมวัย หมายถึง เด็กนักเรียนชายและหญิง อายุระหว่าง 5 - 6 ปี ที่กำลังศึกษาอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2548 โรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภช ลังกาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร

การเล่นโดยใช้วัสดุธรรมชาติ หมายถึง กิจกรรมที่เด็กได้ลงมือปฏิบัติกับวัสดุธรรมชาติ ได้แก่ หิน ไม้ ทราย และน้ำ ประกอบกับวัสดุธรรมชาติที่ยังคงสภาพเดิม ได้แก่ กะลา ก้านผักตบชวา เปลือกหอย กาบมะพร้าว ทางมะพร้าว และใบไม้ กับวัสดุธรรมชาติที่มีการเปลี่ยนแปลงสภาพ ได้แก่ ตะเกียบ เข็มกระสอบ ตะกร้อสาน เรือสาน กระดาษสาน กระชอน กระบวย และไม้พาย อย่างอิสระในช่วงกิจกรรมกลางแจ้ง โดยเด็กได้ใช้จินตนาการของตนในการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ เป็นรายบุคคลและรายกลุ่ม

ความคิดสร้างสรรค์ หมายถึง กระบวนการทางความคิดของเด็กปฐมวัยที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติกับวัสดุธรรมชาติอย่างสนุกสนาน เพลิดเพลิน โดยสามารถนำมาประดิษฐ์เป็นสิ่งต่าง ๆ ได้ (Originality) อย่างหลากหลาย แตกต่างจากผลงานชิ้นเดิม (Fluency) สามารถนำวัสดุอื่น ๆ ที่ไม่ใช่หิน ไม้ ทราย และน้ำ ประกอบกับวัสดุธรรมชาติที่ยังคงสภาพเดิมและวัสดุธรรมชาติที่มีการเปลี่ยนแปลงสภาพมาร่วมเล่นกับวัสดุอื่น ๆ ที่มีอยู่ได้ (Flexibility) สามารถตกแต่งให้มีรายละเอียดมากขึ้น (Elaboration) และสามารถตั้งชื่อผลงานพร้อมทั้งเล่าเรื่องราวจากผลงานที่ตนได้สร้างขึ้น ซึ่งสามารถวัดได้ด้วยแบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ ที่เรียกว่าแบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ TCT - DP (The Test for Creative Thinking - Drawing Production) จากผลการวาดภาพของ Jellen and Urban